

Kotona paras, vai onko?

Kotona asuminen turvallisuuden näkökulmasta

SUVI FRIED & KARI TELARANTA

Kotona asumisen politiikasta on tullut vallitseva ideologia monien sairaiden tai muutoin toimintakyvyltään rajoittuneiden ihmisten asumisen järjestämisessä. Laitospalveluiden huippukautena muutama vuosikymmen sitten useimmat näistä haavoittuvista ihmisryhmistä asuivat erilaisissa laitosmaisissa ympäristöissä. 1970-luvulla käynnistyneen laitoshuollon purkamisen tuloksena valtaosa haavoittuvistakin ihmisryhmistä asuu nykyajan Suomessa tavanomaisissa asunnoissa, omassa kodissaan, vaihtelevien palvelujen tukemana tai läheisten auttamana.

Haavoittuviin ihmisryhmiin kuuluu iäkkäitä, vammaisia ja kroonisesti sairaita henkilöitä. Väliaikaisesti kuka tahansa voi toipilaisaikanaan asua kodissaan hyvin hauraana, koska esimerkiksi leikkauksien jälkeen potilaat pyritään kotiuttamaan mahdollisimman nopeasti (Hautala ym. 2022). Kotona asumisen ajatellaan olevan monella tavalla hyvä ja oikea ratkaisu. Koti onkin monille hyvinvoinnin keskus, jossa voi kokea olonsa turvallisiksi ja levähtää samalla kun kokee voivansa olla oma itsensä. Koti voi kuitenkin kääntyä merkitykseltään päinvastaiseksi, jos kokee turvattomuutta, pelkoa tai hoivan riittämättömyyttä. Pahimmillaan kodista voi tulla yksinäisen, haavoittuvassa asemassa olevan ihmisen ”vankila” (Raitakari ym. 2022, 8–9). Oman kodin ”ränsistyminen” voi osaltaan heikentää asukkaan turvallisuuden tunnetta ja vahvistaa käsitystä omasta pärjäämättömyydestä.

Iäkkäiden asumisen muutokset etenivät 1990-luvun aikana voimakkaasti, kun vanhainkotien ja terveyskeskusten pitkäaikaishoivan väheneminen käynnistyi (Välikangas 2006; Kröger ym. 2019). Ikääntyvien kotona asumisen politiikan

kansainvälinen merkkipaalu lienee vuonna 1991 hyväksytty YK:n päätöslauselma, jossa kuvataan viisi iäkkäisiin henkilöihin sovellettavaa periaatetta, jotka jäsenvaltioiden toivotaan sisällyttävän kansallisiin ohjelmiinsa. Näitä ovat itsenäisyys, osallistuminen, hoiva, itsensä toteuttaminen ja arvokkuus. Kotona asumisen mahdollisuus on itsenäisyyden periaatteen yksi alakohta. (UN 46/1991.)

Tämän avauksen mielenkiinto kohdistuu kansalaisiin, joiden toimintakyky on iän, sairauden tai vamman vuoksi rajoittunut ja jotka asuvat kotona, tavanomaisissa asunnoissa säännöllisten palvelujen tai läheisten tukemana. Tavoitteena on nostaa esiin tämän haavoittuvan ja toimintarajoitteisen ryhmän merkille pantava osuus väestöstä ja pohtia tämän hyvin heterogeenisen joukon kotona asumisen turvallisuutta kodin ylläpidon sekä varautumisen näkökulmista. Emme käsittele niinkään tapaturmien ehkäisyn näkökulmaa, joka on kattavasti kuvattu kodin ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelmassa (STM 2020), vaan nostamme esiin muita turvallisuuden osa-alueita.

Toimintarajoitteisten määrää on kokonaisuutena vaikea arvioida (Gissler & Sainio 2016). Esimerkiksi FinTerveys 2017 -tutkimuksen tuloksista voi päätellä, että noin 25 prosenttia väestöstä kokee jonkin terveysongelman rajoittavan normaalia toimintaa (Koponen ym. 2018). Eri tavoin toimintarajoitteisista käytetään usein ”erityisryhmien” käsitettä. Erityisryhmiin ajatellaan juuri asumisen yhteydessä kuuluvan lähinnä huonokuntoisia ja muistisairaita ikääntyneitä, vammaisia henkilöitä, asunnottomia, päihde- ja mielenterveyskuntoutujia, opiskelijoita, nuoria ja pakolaisia (HE 16/2019 vp). Ikääntymisen myötä toiminta-

rajoitteiden todennäköisyys kasvaa. Suomessa on tällä hetkellä noin 1,3 miljoonaa 65 vuotta täyttänyttä (SVT 2022). Osa ikääntyvistä on täysin toimintakykyisiä, osalla on erilaisia toimintarajoitteita. Yli 65-vuotiaista henkilöistä reilu 100 000 oli säännöllisen kotihoidon piirissä vuonna 2020 (SVT 2021). Omaishoidon piirissä on 75 vuotta täyttäneistä noin 25 000 henkilöä (Laatusuositus 2020). Toimintarajoitteisia henkilöitä on toki kaikissa muissakin ikäryhmissä. Satunnaisesti vammaisuuden, vanhuuden tai sairauden takia esimerkiksi kotitöissä läheisiään auttavia suomalaisia on arvioitu olevan lähes 1,3 miljoonaa (STM 2014, 21). Apua tarvitsevien joukko on siis huomattavasti esimerkiksi kotihoidon tai omaishoidon tuen piirissä olevia laajempi.

June Kailesin ja Alexandra Endersin (2007) mukaan noin puolet USA:n väestöstä voi luokitella kuuluvaksi niin sanottuihin erityisryhmiin, joilla on (kullakin erilaisia) tuen tarpeita arjessa selviytymisen näkökulmasta. Arviollaan he pyrkivätkin osoittamaan, että erityisryhmien (*specialized needs*) luokka on liian suuri ja epämääräinen olakseen hyödyllinen hätä- ja poikkeusoloihin varautumisen tuen suunnittelussa. Poikkeustilanteita varten tarvittaisiin yksilöllisempiä tuen tarpeiden määrittelyjä. Erityisryhmien joukkoa voikin verrata jäävuoreen, jonka huipusta huolehditaan sosiaali- ja terveydenhuollon, kotihoidon ja tarvittaessa pelastustoimen voimin, mutta kyseessä on huomattavasti laajempi ja haasteellisempi kokonaisuus (Ojala 2019, 73).

Toimintarajoitteisten kansalaisten kotona asumisen arjesta kumpuavat huolet voivat olla hyvinkin monialaisia. Esimerkiksi vuonna 2020 pirkanmaalaisten taloyhtiöiden hallituksille ja isännöitsijöille suunnatussa kyselyssä ilmeni huoli siitä, että yksin asuvien iäkkäiden asukkaiden avuntarpeet eivät välttämättä tule huomatuiksi. Vastauksissa pohdittiin jopa sitä, että joku asukas saattaa äärimmillään kuolla kotonaan ilman, että asiaa havaitaan (Fried & Rajala 2021). Toimintarajoitteisten henkilöiden vaikeudet pelastautua tarvittaessa asunnostaan hätätilanteessa on turvallisuusalalla tunnistettu jo vuosituhannen vaihteessa, ja asia on esillä esimerkiksi sisäministeriön iäkkäiden turvallisuutta edistävässä ohjelmassa ja sen päivityksessä (OTKES 2000; Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelma 2011; 2018).

Seuraavassa käsittelemme toimintarajoitteisena asumiseen liittyviä ongelmia kahdesta näkökulmasta, yhtäältä kodin ylläpidosta selviytymi-

sen ja toisaalta kotona ja laitospäivä asumisen välimuotojen vaikeaselkoisuuden kautta. Pyrimme osoittamaan, että kotona asuvien hauraiden kansalaisten avun ja tuen tarpeet kodin ylläpitämiseksi eivät tule huomioituksi riittävän kokonaisvaltaisesti. Turvallisuuden näkökulmasta on kriittisen tärkeää määritellä selkeämmin niiden toimijoiden vastuut, jotka vastaavat palveluasumisen ja yhteisöllisen asumisen kiinteistöistä tai palveluista.

Toimintarajoitteet, kotona asumisen turvallisuus ja kodin ylläpitäminen

Toimintakyvyn alenemiseen tai monenlaisiin yhtäaikaisiin toimintakyvyn muutoksiin viitataan tässä sanalla toimintarajoitteisuus. Rajoitteet voivat olla lyhyt- tai pitkäaikaisia ja ilmetä fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen tai sosiaalisen toimintakyvyn alueilla. Kotona asumisen turvallisuuden näkökulmasta toimintarajoitteisuus merkitsee ainakin kolmenlaisia riskitekijöitä. Ensinnäkin toimintarajoite voi johtaa riskialttiiseen toimintaan, eli henkilön oman toiminnan epävarmuus johtaa riskitilanteisiin. Toiseksi toimintarajoite voi rajoittaa tehokasta vahinkoon reagoimista eli korjaavaa toimintaa tai avun hälyttämistä, joiden avulla vahinko rajataan ja tilanne korjaantuu vähin vaurioin. Kolmanneksi toimintarajoite voi estää henkilöä hakeutumasta turvaan, jos hätätilanne vaatii ripeää pelastautumista.

Omassa kodissaan asuva asukas on itse vastuussa kotinsa toimivuudesta, varustelusta ja korjausten tekemisestä tai järjestämisestä. Asukkaan vastuun laajuus vaihtelee hieman asumismuodon mukaan. Esimerkiksi palovaroittimen hankinta, asennus ja kunnossapito on tällä hetkellä asukkaan vastuulla, mutta tätä kirjoittaessa eduskunta on juuri hyväksynyt pelastuslain muutoksen (HE 184/2022 vp), mikä sisältää palovaroittimiin liittyvän vastuun siirtymisen rakennuksen omistajalle, ja laki odottaa presidentin allekirjoitusta.

Kotona asumisen ensisijaisuuden vuoksi valtaosa toimintarajoitteisista henkilöistä asuu tällä hetkellä omissa kodeissaan. Moni heistä on sosiaali- ja terveystieteiden asiakas. Palvelutarpeen arvioiminen kohdistuu pääosin asiakkaan henkilökohtaisen hoivan ja tarpeiden toteutumiseen, ei niinkään kykyyn huolehtia oman asumisensa turvallisuudesta. Siivous, kodin kunnostustyöt ja pihatyöt sisältyivät Teppo Krögerin ym. (2019) hoivaköyhyyteen kohdistuvassa tutkimuksessa nii-

hin tehtäviin, joissa muita askareita useammin oli puutetta avusta. Tutkimukseen vastanneista 75 vuotta täyttäneistä 10 prosenttia ilmoitti, ettei saanut tarvitsemaansa apua siivoukseen. 13 prosenttia vastasi, ettei saanut tarvitsemaansa apua kodin kunnostustöihin ja pihatöihin. Kansainvälisessä kirjallisuudessa on yksityiskohtaisempia esimerkkejä siitä, miten kodin ylläpitoon liittyvät ongelmat vaikuttavat esimerkiksi paikallaan vanhenemisen mahdollisuuksiin. Paikallaan vanhenemisella tarkoitetaan omassa pitkäaikaisessa kodissa asumista mahdollisimman pitkään ihmisen ikääntyessä. Laadullisella tutkimuksella on nostettu esiin myös erilaisia esteitä pyytää apua läheisiltä tai iäkään asukkaan täydellinen tietämättömyys joistakin kodin ylläpitoon liittyvistä tehtävistä. (Fausset ym. 2011; Coleman ym. 2016.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille tehdyn kyselyn mukaan iäkkäiden kotihoidon asiakkaiden turvallisuus aiheuttaa ammattilaisissa eniten huolta (Ojala ym. 2016; Ojala 2020). Kotimaista tarkempaa tutkimusta kotona asuvien turvallisuusriskeistä ei juuri ole saatavilla. Tarja Ojalan ym. (2022) laadullisen ryhmähaastatteluihin perustuvan tutkimuksen perusteella haavoittuvien henkilöiden asumisen turvallisuudessa on lukuisia kehittämisen kohteita.

Soili Martikainen ja Lilja Palo (2018) kuvaavat raportissaan, että kotihoidon ammattilaiset tunnistavat työssään runsaasti esimerkiksi kaatumisen riskejä. Toinen merkittävä ongelma on tilojen ahtaus ja tavarain paljous. Ahtaus ja tavarain kerääntyminen ovat paitsi kaatumisriski, myös paloriski. Suuren tavaramäärän kertyminen asuntoon (hamstraus) voi jopa oikeuttaa vuokranantajan purkamaan vuokrasopimuksen (KKO 2022:61), mikäli asukas ei saa riittävän ajoissa ulkopuolista apua kodin turvallisuudesta huolehtimiseen. Oman kodin menettäminen voi vakavasti järkyttää turvallisuuden tunnetta ja uskoa omaan pärjäämiseen, jolloin keskiöön nousee riittävän aikaisessa vaiheessa saatu tuki.

Kansainvälistä tutkimusta hamstraamisesta on jo jonkin verran. Pohjoisamerikkalaiset tutkijaryhmät ovat raportoineet muutamiakin erilaisia toimintamalleja hamstraamisen tunnistamiseen, varhaiseen puuttumisen keinojen kehittämiseen ja moniammatillisen tuen toteuttamiseen. (Whitfield ym. 2012; Steketee ym. 2014; Thew & Salkovskis 2016; Kysow ym. 2020; Woody ym. 2020; Pittman ym. 2021.) Suomessa pelastustoitimen tietoon tulevassa paloriskiasumisessa asukas

on usein iäkäs henkilö, jolla on päihde-, elämäntilanteen- tai mielenterveysongelmia (Karvonen 2016, 30). Tietoa suomalaisten hamstraamisen yleisyydestä on vaikea löytää. Pelastuslaitosten vastaanottamissa palovaarailmoituksista osa liittyy äärimmäiseen tavarain kertymiseen. Paikallisilla toimijoilla on käytäntöjä näihin tilanteisiin, kuten palotarkastajien ja kotihoidon ammattilaisten välinen yhteistyö.

Turvallisuusriskien minimoimisen lisäksi asukkaat ovat vastuussa kotitaloutensa varautumisesta. Toimintarajoitteisten oma turvallisuussuunnitelu ja varautuminen erilaisten hätä- tai poikkeustilanteiden varalta ovat osa kotona asumisen turvallisuutta (Subramaniam & Villeneuve 2020). Suomalaisten varautumisen yleisen tason tiedetään viime aikoina nousseen, mutta kodissaan asuvien toimintarajoitteisten varautumisen tasosta on vaikea löytää tietoa. Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (2017) jokainen yksilö ja kotitalous kuvataan itsenäisenä turvallisuustoimijana ja varautujana.

Asumispalvelut muutoksessa

Haavoittuville ja toimintarajoitteisille henkilöille suunnattujen asumispalveluiden nimikkeistö on viime vuosikymmenien aikana muuttunut palveluiden kehittymisen myötä. Vuoden 2023 alusta voimaan tullessa sosiaalihuoltolain muutoksessa (790/2022) nimikkeet uudistuivat jälleen. Yhteisöllinen asuminen ja ympärivuorokautinen palveluasuminen korvasivat aiemmat ”tavallisen” ja tehostetun palveluasumisen käsitteet. Tuetun asumisen käsite jäi ennalleen. Uudistuksen ehkä merkittävin ohjaava periaate liittyy asumisen ja palveluiden tuottamistapaan yhteisöllisessä asumisessa, jossa asuminen ja palvelut on tarkoitettu järjestää erikseen. Asukas asuu omassa vuokra-asunnossaan, ja hänelle on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. Tämän lisäksi asukas voi saada tukipalveluita, kuten kotihoitoa, jotka perustuvat yksilöllisiin tarpeisiin.

Uudistuva sosiaalihuoltolaki piirtää selkeämmän rajan asukkaan yksityisasunnon, josta asiakas lähtökohtaisesti vastaa itsenäisesti, ja rakennuksen yleisten, sosiaalista kanssakäymistä edistävien tilojen välille. Riskinä on, että asukaskohtaisten palveluiden tarpeen arvioinnissa ei oteta huomioon henkilön asuinoloja kokonaisuutena, johon muun muassa paloturvallisuus sisältyi vie-

lä vuoden 2012 vanhuspalvelulain perusteluiden mukaan (HE 160/2012 vp, 43). Palveluasumisessa toiminnanharjoittajan vastuulla oli huolehtia siitä, että asukkaat ja hoidettavat henkilöt voivat poistua turvallisesti tulipalossa tai muussa vaaratilanteesta itsenäisesti tai avustettuina (Pelastuslaki 379/2011, *poistumisturvallisuusselvitys*). Yhteisöllinen asuminen mahdollistaa palvelurakenteen keventämisen, eikä kohteessa tarvitse jatkossa olla omaa henkilöstöä palveluiden järjestämistä varten (StVM 12/2022 vp, 9). Toisaalta uudistuneessa lainsäädännössä yhteisöllinen asuminen kuvataan asumisyksiköksi, jonka voi tulkita sisältävän pelastuslain poistumisturvallisuusselvitysvolvollisiin kohteisiin.

Nostimme aiemmin esiin toimintarajoitteisten asumisriskien kolme näkökulmaa. Näistä ensimmäisessä henkilön oman toiminnan epävarmuus voi johtaa riskitilanteisiin. Esimerkiksi muistisairautta sairastava henkilö saattaa unohtaa sulkea liedien tai kahvinkeitin, mikä johtaa tulipalon vaaraan. Tällaisia paloriskejä voidaan vähentää esimerkiksi varustamalla liesi aktiivisella turvalaitteella (liesivahti, joka sammuttaa liedien havaitessaan vaaratilanteen) tai aikakytkimellä varustetulla, riittävän uudella kahvinkeitimellä. Samalla se poistaa toisen riskitekijän, eli asukkaan kyvyttömyyden reagoida uhkaavaan vaaraan, joka liittyy esimerkiksi kykyyn ryhtyä alkusammutustoimenpiteisiin.

Kolmas riskitekijä liittyy siihen, kykeneekö henkilö pelastautumaan tulipalosta. Asuntopalossa olosuhteet kehittyvät nopeasti hengenvaaralliseksi. Tämän vuoksi henkilöt, joiden toimintakyky tai kognitio on alentunut, ovat poikkeuksellisen suuressa vaarassa, ellei lähistöllä ole toimintakykyisiä henkilöitä. Ruotsalaisten tutkijoiden tekemän arvion mukaan 65 vuotta täyttäneistä tulipalosta selvinneistä henkilöistä 39 prosenttia evakuoitui itsenäisesti, 18 prosenttia naapurien, 27 prosenttia pelastajien ja 8 prosenttia kotiaavun työntekijöiden avustamana (Runefors ym. 2021).

Onnettomuustutkintakeskus totesi jo vuonna 2003, että suuri osa tulipalokuolemista sattuu sellaisille ihmisille, joille kunta tai esimerkiksi jokin yhdistys tai säätiö on ollut järjestämässä uutta kotia tai auttanut jatkamaan asumista vanhassa kodissa. Näillä asumis- ja tukijärjestelyillä on ollut ilmeisen hyvä tarkoitus, joskaan paloturvallisuuden ei ole kiinnitetty yleensä mitään huomiota (OTKES 2003). Pelastuslailla säädetyillä turvallisuusvaatimuksilla on merkittävästi kyetty tämän jälkeen edistämään asumisen turvallisuutta erityis-

sesti palveluasumisessa. Uuden yhteisöllisen asumisen muotoutumisen myötä on tärkeä varmistaa, että haavoittuvatkkin asukkaat saavat jatkossa tarvitsemansa tuen asumisen turvallisuuteen.

Palvelutarpeen arviointi on mahdollisuus myös asumisen turvallisuuden arvioinnille. Jatkossa on tarpeen kehittää täsmällisemmät arvioinnin menetelmät erilaisiin asumisen tilanteisiin, joissa asukkaalla on tunnistettuja asumisen turvallisuutta heikentäviä toimintarajoitteita. Turvallisuuden ylläpitoon liittyvät perustasolla siisteys, uloskäyntien esteettömyys ja palovarointien toiminta. Asukkaan mahdollisesti tarvitsemat tekniset ratkaisut, joilla voidaan vähentää palon syttymisriskiä, kuten liesivahti, voisivat myös olla osa arviointia. Mikäli asukkaan toimintakyky ei enää riitä itsenäiseen pelastautumiseen, asumisen turvallisuutta on mahdollista parantaa esimerkiksi huoneistokohtaisilla siirrettävillä sammutuslaitteistoilla tai etsimällä asukkaalle asunto, jossa on riittävät aktiiviset turvalaitteet, kuten automaattinen sammutuslaitteisto (ks. Telaranta & Ojala 2019). Muuttuvan sosiaalihuoltolain keskiössäkin on, että asukkaalle etsitään hänelle sopiva ja turvallinen asunto, jossa on hänen tarpeitaan vastaavat ratkaisut (HE 231/2021 vp, 98).

Ympäri vuorokautisen palveluasumisen piiriin pääsyn edellytyksenä on päivittäinen ja jatkuva hoidon ja huolenpidon tarve tai vaativan hoidon tarve vuorokaudenajasta riippumatta. Ympäri vuorokautista hoivaa kevyemmät palvelut, vuodenvaihteessa oikeudellisenä käsitteenä loppunut palveluasuminen ja uusi yhteisöllinen asuminen, sisältävät palvelun luonteen vuoksi matalammat vaatimukset ja viranomaisvalvonnan asukkaiden turvallisuuden varmistamiseksi tulipalo- ja muissa onnettomuustilanteissa. Hoivan eri tasoilla turvallisuuden olisi kuitenkin tärkeää toteutua yhdenvertaisesti.

Yksilön toimintakyvyn arvioinnin ja poistumiskyvyn arvioinnin yhdistämiseen on jo olemassa esimerkiksi EVAC (*evacuation ability of elderly person in case of a fire*) -mittari, joka on koottu kotihoidon käyttämistä RAI (*resident assessment instrument*) -kysymyksistä. EVAC-mittaria voidaan käyttää apuna, kun mitoitetaan asukkaan tarvitsemia teknisiä turvaratkaisuita (Björkgren ym. 2020). Poistumiskyvyn arvioinnissa keskeisiä toimintakyvyn osa-alueita ovat havainto-, ymmärrys- ja liikkumiskyky, joiden arviointi sisältyy poistumisturvallisuusselvityksen laatimiseen (Fried 2022). Väestötason ennakkoinnin tueksi pe-

lastusalalla kehitetään ennakoivaan riskianalytiikkaan perustuvia asuinalueisiin kohdistuvia väestön toimintakykytietoihin perustuvia paikkatietomalleja. Niitä voidaan tulevaisuudessa hyödyntää pelastusalan resursoinnissa ja tarvittavan toimintavalmiuden arvioinnissa (Immonen ym. 2022). Kattavammat tiedot väestön toimintarajoitteista yksilö- ja väestötasolla ovat hyvä lähtökohta myös asumisen turvallisuuden edistämiseksi.

Lopuksi

Kotona ja tilapaisen asumisen palveluissa asuvien haavoittuvien henkilöiden asumisen turvallisuuden olisi tärkeä kiinnittää enemmän huomiota. Itsenäisesti asuvan toimintarajoitteisen asukkaan vastuut kodin turvallisuuden ylläpidosta ja mahdollisesta turvallisuustekniikasta sekä kotitalouden varautumisesta ovat vaativia tehtäviä. Toimintarajoitteisen asukkaan valmiuksia oman kodin ylläpitoon ei ole tähän mennessä huomioitu riittävästi kotona ja kodinomaisesti asumisen lisääntyä. Erityisen tärkeää on tunnistaa nämä tarpeet osana palvelutarpeen arviointia sekä tarjottavien palveluiden sisällössä.

KIRJALLISUUS

- Björkgren, Magnus & Borg, Frank & Oksanen, Tytti & Mäkinen, Leila (2020) A Classification of Fire Evacuation Ability of Home Care Clients Based on the RAI-HC Instrument. *Journal of Emergency Management* (Weston, Mass.) 18(6):535–40. doi: 10.5055/jem.2020.0495.
- Coleman, Tara & Kearns, Robert & Wiles, Janine (2016) Older adults' experiences of home maintenance issues and opportunities to maintain ageing in place. *Housing Studies*, 31(8), 964–983. <https://doi.org/10.1080/02673037.2016.1164834>
- Fausset, Cara & Kelly, Andrew & Rogers, Wendy & Fisk, Arthur (2011) Challenges to Aging in Place: Understanding Home Maintenance Difficulties. *Journal of housing for the elderly* 25(2):125–41. doi: 10.1080/02763893.2011.571105.
- Fried, Suvi (2022) Poistumisturvallisuusselvityksen laatimisosas. SPEK Oppaita 31. Helsinki.
- Fried, Suvi & Rajala, Maiju (2021) ”Miten varmistaa, että kukin iäkäs asukas on yleensä hengissä?” Taloyhtiötoimijoiden näkemyksiä ikäasumisesta. *Gerontologia* 35 (3), 283–289.
- Gissler, Mika & Sainio, Päivi (2016) Vammaisia on

Uuden sosiaalihuoltolain mukaisen yhteisöllisen asumisen tuottaminen on yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 11 §:ssä tarkoitettua ilmoituksenvaraista sosiaalipalvelua, joita valvoo hyvinvointialue ja valtio (AVIt). Tilojen valvonta kohdistuu lähinnä niiden asianmukaisuuteen. Palvelut muodostavat valvonnan kannalta erillisen kokonaisuuden (StVM 12/2022 vp, 10). Osana sekä tilojen että palveluiden valvontaa tulisi kehittää mekanismit, joilla valvotaan myös kokonaisuuden toimivuutta. Tilojen asianmukaisuus riippuu asukkaiden toimintakyvystä. Tilojen valvonnan yhteydessä tulisi valvontaviranomaisen käytettävissä olla tilojen käyttäjien toimintakykyä koskevat tiedot, joita kerätään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Mikäli asukkaiden toimintakyvyssä on puutteita, tulisi se ottaa huomioon tarvittavien teknisten suojausratkaisujen riittävyden arvioinnissa osana tilojen asianmukaisuuden arviointia.

Asumismuotojen nimikkeistä riippumatta tulisi nyt ja tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota asumismuodon ja asukkaan toimintakyvyn yhteensopivuuteen myös turvallisuudesta huolehtimisen ja vastaamisen näkökulmasta.

- työikäisistä suomalaisista 7 tai 29 prosenttia. THL Blogi. <https://blogi.thl.fi/vammaisia-on-tyoikaisista-suomalaisista-7-tai-29-prosenttia/>
- Hautala, Mia & Mäkkeli, Pauliina & Ryyänen, Liisa & Verma, Ira & Pesonen, Henry & Pyykönen, Lotta & Huttunen, Ilmari & Arpiainen, Laura & Leskelä, Riikka-Leena (2022) Sote-kiinteistöinvestointien arviointikriteerit ja -menetelmät. Valtioneuvoston julkaisu 6. Helsinki.
- HE 16/2019 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi annetun lain 8 §:n muuttamisesta.
- HE 160/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista sekä laiksi terveydenhuoltolain 20 §:n kumoamisesta.
- HE 184/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pelastuslain ja Pelastusopistosta annetun lain muuttamisesta.
- HE 231/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja ter-

- veyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.
- Immonen, Mika & Koivuniemi, Jouni & Hallikas, Jukka & Huuskonen, Heidi & Kanerva, Jani (2022) Sosiaali- ja terveystoimen asiakkaiden toimintakykytiedot osana pelastustoimen strategiatyötä: Pohdintaa paikkatietomallien mahdollisuuksista riskien hallinnassa. Teoksessa Alisa Puustinen (toim.) Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2022. Kuopio: Pelastusopisto, 76–91.
- Kailes, June & Enders, Alexandra (2007) Moving Beyond “Special Needs”: A Function-Based Framework for Emergency Management and Planning. *Journal of Disability Policy Studies*, 17(4):230–237. doi: 10.1177/10442073070170040601
- Karvonen, Viivi (2016) Yhtenäiset toimintatavat paloriskiasunnoissa Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksella. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016052610228>
- KKO (2022) Korkeimman oikeuden ennakkopäätös 10.11.2022:66. Huoneenvuokra – Asuinhuoneiston vuokraus – Vuokrasopimuksen purkaminen.
- Koponen, Päivikki & Borodulin, Katja & Lundqvist, Annamari & Sääksjärvi, Katri & Koskinen, Seppo (2018) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa: FinTerveys 2017 -tutkimus. 4. Helsinki.
- Kröger, Teppo & Van Aerschot, Lina & Puthenparambil Jiby Mathew (2019) Ikääntyneiden hoivaköyhyys. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (2), 124–34.
- Kröger, Teppo (2022) Care Poverty: When Older People’s Needs Remain Unmet. *Palgrave Macmillan*.
- Kysow, Kate & Bratiotis, Christiana & Lauster, Nathanael & Woody, Sheila (2020) How can cities tackle hoarding? Examining an intervention program bringing together fire and health authorities in Vancouver. *Health and Social Care in the Community* 28(4):1160–9.
- Laatusuositus (2020) Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023. Tavoitteena ikäystävällinen Suomi. Sosiaali- ja terveystoimen ja Suomen Kuntaliitto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5457-1>
- Martikainen, Soili & Palo, Lilja (2018) Turvallisuutta vanhojen ihmisten kotihoitoon yhteiskehittämisen keinoin. *Gerontologia* 32 (3), 209–214.
- Ojala, Tarja (2019) Erityisryhmien arjen ja asumisen turvallisuuden varmistajat. Teoksessa Alisa Puustinen (toim.) Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2019. D-sarja 5/2019. Kuopio: Pelastusopisto.
- Ojala, Tarja (2020) Toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden asumisturvallisuus, hoivahenkilöstön työturvallisuus ja turvallisuuskoulutus lähahoitajien kokemana. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK.
- Ojala, Tarja & Koskinen, Hanna & Grönfors, Markus & Somerkoski, Brita & Martikainen, Nina & Lounamaa, Anne (2016) Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuteen liittyvät käytännöt laitoshoidossa, tuetussa asumisessa ja kotiin annettavissa palveluissa 2015: Valtakunnallisen kyselytutkimuksen tulokset. Työpöytäpaperi 37/2016. Helsinki: Terveystoimen ja hyvinvoinnin laitos.
- Ojala, Tarja & Koivula, Riitta & Somerkoski, Brita & Lounamaa, Anne (2022) Asumisen monimuotoisuus ja turvallisuus tuetussa asumisessa ja kotiin annettavissa palveluissa. Teoksessa Alisa Puustinen (toim.) Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2022. Kuopio: Pelastusopisto, 54–75.
- OTKES (2002) Turvallisuustilanne vanhusten asumisessa ja suositukset sen parantamiseksi. Tutkintaselostus A 2/1999 Y OSA III. Helsinki: Onnettomuustutkintakeskus.
- OTKES (2003) Asumiskäytössä olleen koulurakennuksen palo Jyväskylän maalaiskunnassa ja viisi muuta paloa 20.4.–20.5.2003. Tutkintaselostus D1/2003Y. Helsinki: Onnettomuustutkintakeskus.
- Pelastuslaki 379/2011. Poistumisturvallisuus hoitolaitoksissa ja poistumisturvallisuus selvitys, 18–19 §.
- Pittman, James & Davidson, Eliza & Dozier, Mary & Blanco, Brian & Baer, Kylie & Twamley, Elizabeth & Mayes, Tina & Sommerfeld, David & Lagare, Tiffany & Ayers, Catherine (2021) Implementation and evaluation of a community-based treatment for late-life hoarding. *International Psychogeriatrics* 33 (9), 977–986. Doi: 10.1017/S1041610220000241
- Raitakari, Suvi & Günther, Kirsi & Räsänen, Jenni-Mari (toim.) (2022) Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Runefors, Marcus & Jonsson, Anders & Bonander, Carl (2021) Factors contributing to survival and evacuation in residential fires involving older adults in Sweden. *Fire Safety Journal* 122:103354. doi: 10.1016/j.firesaf.2021.103354.
- Sosiaalihuoltolaki (2022) 1301/2014, muutokset 790/2022 voimaantulo 1.1.2023, 21 a–c §.
- Stekete, Gail & Tolin, David & Frost, Randi (2014) Keräilypakko. Artaeidensa vankina. Espoo: Prometheus Kustannus Oy.
- STM (2014) Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystoimen ministeriön raportteja ja muistioita 2014:2. Helsinki.
- STM (2020) Turvallisesti kaiken ikää: Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021–2030 sekä selvitys kustannuksista. sosiaali- ja terveystoimen ministeriö. Tekijät Korpilahti, U., Koivula, R., Doupi, P., Jakoaho, V., & Lillsunde, P. Saantitapa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162537>
- StVM 12/2022 vp. Sosiaali- ja terveystoimen lautakunta hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.
- Subramaniam, Parvathi & Villeneuve, Michelle (2020) Advancing emergency preparedness for people with disabilities and chronic health conditions in the community: a scoping review. *Disability and Rehabilitation* 42 (22), 3256–3264. doi: 10.1080/09638288.2019.1583781.
- SVT (2021) Suomen virallinen tilasto. Sosiaali- ja

- terveysalan tilastollinen vuosikirja 2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- SVT (2022) Suomen virallinen tilasto. Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus. <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/> (luettu 23.9.2022)
- Thew, Graham & Salkovskis, Paul (2016) Hoarding among older people: an evaluative review. *Cognitive Behaviour Therapist* 9. doi: 10.1017/S1754470X16000180.
- Telaranta, Kari & Ojala, Tarja (2019) Oikeudesta asumisen paloturvallisuutta lisääviin välineisiin ja laitteisiin sekä niiden kustannuksista. *Pelastustieto. Palotutkimuksen päivien erikoisnumero*, 115–119.
- Turvallinen elämä ikääntyneille (2011) Toimintaohjelma Ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2011. Helsinki.
- Turvallinen elämä ikääntyneille (2018) Toimintaohjelman päivitys. Sisäministeriön julkaisuja 6/2018. Helsinki.
- UN 46/1991. United Nations Principles for Older Persons. Adopted by the General Assembly resolution 46/91. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/olderpersons.pdf>
- Välakangas, Katariina (2006) Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen ja palvelujen kehittämisessä. Suomen ympäristö 21. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Whitfield, Kyle & Daniels, Jason & Flesaker, Keri & Simmons, Doneka (2011) Older Adults with Hoarding Behaviour Aging in Place: Looking to a Collaborative Community-Based Planning Approach for Solutions toimittanut F. Oswald. *Journal of Aging Research* 2012:205425. doi: 10.1155/2012/205425.
- Woody, Sheila & Lenkic Peter & Bratiotis, Christiana & Kysow, Kate & Luu, Ma & Edsell-Vetter, Jesse & Frost, Randy & Lauster, Nathanael & Steketee, Gail & Tolin, David (2020) How well do hoarding research samples represent cases that rise to community attention? *Behaviour Research and Therapy*. 126:103555. doi: 10.1016/j.brat.2020.103555.
- Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2017) Valtioneuvoston periaatepäätös. Turvallisuuskomitea. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf

KIRJOITTAJAT

Fried, Suvi, sh, TtM, HTM, projektikoordinaattori, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (suvi.fried[at]spek.fi)

Telaranta, Kari, tradenomi (ylempi AMK), väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto